

KO E TĀPUAKI 'O E NGĀUÉ

'Eletā David E. Sorensen

'O e Kau Palesitenisī 'o e Kau Fitungofulú

Faeasaiti 'a e CES Ma'á e Kakai Lalahi Kei Talavou • 6 Mā'asi 2005 • 'Univēsitī Pilikihami 'Iongí

'Oku ou fie fakahaa'i 'eku hounga'ia ki he kau taki la-kanga fakataula'eiki kotoa pē pea mo honau ngaahi uai'fi, 'a ia 'oku tau 'i heni fakataha he efiafi ní. 'Oku ou fakamālō makehe ko e 'i heni 'a 'Eletā mo Sisitā Sēsili O. Samuelasoni. Na'e hoko ko ha tāpuaki lahi ke u ngā-ue fakataha mo 'Eletā Samuelasoni 'i he Potungāue Tempalé 'i ha ngaahi ta'u lahi. Te u lava ke fakapapau'i atu ki he fānau ako 'o e 'Univēsitī Pilikihami 'Iongí pea pehē ki he kau ngāue a'i, 'oku nau monū'ia lahi 'i hono tataki kinautolu 'e Palesiteni mo Sisitā Samuelasoni.

'I he pōni, 'i he'eku fakakaukau atu ki he ngaahi me'a 'oku ou fie lea ai kiate kimoutolu, 'a e kakai kei talavou 'o e Siasí, na'e hā mai kiate au ko e toko lahi ko e fānau ako. Ko hono mo'oni, 'e hoku ngaahi kaungāme'a kei talavou 'ofeina, 'oku tau hoko kotoa pē ko e fānau ako 'o e ongoongolelei, 'ikai ko ia?

Na'e 'i ai ha tangata na'á ne ngāue ki he Potungāue Tauhi-pa'anga 'a e 'Iunaiteti Siteiti. Ko 'ene ngāue ko hono fakatoto'oi e ngaahi me'a 'oku fekau'aki mo e pa'anga lo'i (counterfeit). Na'e fu'u mataotao 'aupito 'i he'ene ngāue koe'uhí na'á ne lava pē ia 'o vakai fakavevave ki ha la'i pa'anga pea ne 'ilo'i ai pē pe ko ha pa'anga mo'oni pe lo'i ia. Na'e fai ai hano faka'eke'eke 'e he ngaahi kautaha faiongoongo 'i ha efiafi 'e taha koe'uhí ko e toki 'osi pē ia 'ene fakatoto'oi 'o ha kautaha paaki pa'anga lo'i, pea na'e fai ai kiate ia 'a e fehu'i ko 'eni 'e ha taha 'o e kau faiongoongó: "Mahalo kuó ke fakamoleki ha taimi lahi 'i hono siofi e pa'anga lo'i, 'o ke lava ke 'ilo'ingofua ai kinautolu."

Na'e anga peheni 'ene talí, "'Ikai, 'oku 'ikai ke u siofi 'a e pa'anga lo'i. 'Oku ou fakamoleki hoku taimi ke siofi 'a e pa'anga mo'oni; he 'oku 'ilo'ingofua leva ai 'a e ngaahi melé."

'E hoku ngaahi tokoua mo tuofāfine, 'oku pehē tofu pē 'a e ongoongolelei. 'Oku tau 'i heni ke ako'i 'a e ongoongolelei 'o Sísū Kalaisi. 'Oku 'ikai fie ma'u ia ke tau toe vakai'i 'a e me'a 'oku lo'i, he 'oku tau ma'u 'a e mo'oni. 'I ho'o ako ko ia 'o fekau'aki mo e Siasi mo'oni, pea ke fakangofua 'a e Laumālié ke ngāue 'iate koé, te ke ma'u ai e ngaahi talí pea ke 'ilo'i mo e founga ke matatali 'aki e ngaahi tūkunga kehekehe te ke fehangahangai mo iá. Na'e vahevahe mai

kiate au 'e ha faifekau kei talavou 'a e fakakaukau ko 'eni fekau'aki mo e Tohi 'a Molomoná, 'a ia kuó u fakamo'oni'i 'oku mo'oni 'i he ngaahi ta'u lahi ko 'eni: Manatu'i 'oku 'ikai ko e Tohi 'a Molomoná 'oku sivi'i—ka ko kitautolu.

'Oku ou fie lea kiate kitautolu he efiafi ni 'o fekau'aki mo e taha 'o e ngaahi tefito'i mo'oni mahu'inga taha 'o e ongoongolelei. Ko 'eku 'uhingá ki he tokāteline 'o e ngāue. 'Oku ou fakatauange 'e tokoni ha me'a te u lea'aki, ke tākiekina kimoutolu 'i he ngāue 'oku mou lolotonga fa'i, pe te mou fai 'i he kaha'ú.

Ko kimoutolu kuo 'osi mei he ako mā'olungá pe kolisi, pe 'oku mou lolotonga ngāue, mahalo te mou fakakaukau ki ha ngaahi fehu'i peheni 'i ho'omou kumi ngāue: "Ko e hā hoku taimi ngāue? Ko e hā haku ngaahi faingamālie 'e ma'u 'i he'eku ngāue? Ko e fē 'a e ngaahi 'aho mālōlō 'e 'ikai ke u ngāue a'i? 'E 'i ai nai haku taimi ke u feohi ai mo hoku ngaahi kaume'a pe fai 'a e ngaahi me'a 'oku ou manako a'i?" Ka 'e malava ke hanga 'e he ngaahi fehu'i peheni, 'i he taimi 'oku mou tokanga ai ki homou taimi 'ataa kae 'ikai ki homou ngaahi houa ngāue, 'o ta'ofi ha'a-mou sio ki ha faingamālie 'oku lahi angé.

Ko e Ngāue 'a e 'Otuá

Ko e ngāue ko ha tefito'i mo'oni ta'engata ia. Ko hai ha taha 'oku mou 'ilo 'okú ne ma'u e koloa kotoa 'o e māmaní pe lahi ange ai, ka 'oku kei ngāue pē? Ko 'etau Tamai Hēvani! Ko ha tangata fa'a ngāue ia. Kuo faka'ali-ali mai 'e he'etau Tamai Hēvani mo Sísū Kalaisi 'i He'ena ngaahi tā-sipingá mo e ngaahi akonaki, 'oku mahu'inga 'a e ngāue 'i langi mo māmani. Na'e ngāue 'a Sihova ke fakatupu 'a e ngaahi langi mo e māmani. Na'á Ne fakatahataha'i 'a e ngaahi vai ki ha feitu'u 'e taha, pea tuku ke 'asi mai 'a e kelekele mōmoá. Na'á Ne fakatupu 'a e la'áá, māhiná, mo e ngaahi fetu'ú. Na'á Ne fakatupu 'a e me'a mo'ui kotoa pē 'i he tahí mo e fonuá. Hili iá, na'e tuku mai leva 'e he Tamai 'a 'Ātama mo 'Ivi ki he māmaní ke na tokanga'i ia mo pule ki he fanga manú kotoa. (Vakai, Sēnesi 1:1–18.)

Ka na'e 'ikai ngata 'Ena ngāue 'i he Fakatupú. 'Oku tau lau 'i he Mata'itofe Mahu'ingá, "He vakai, ko 'eku ngāue 'eni mo hoku nāunaú—ke fakahoko 'a e mo'ui ta'e-mate mo

e mo'ui ta'engata 'a e tangatá," (Mōsese 1:39; toki tānaki atu e mata'itohi fakahihifi)—'Oku kau foki ai 'a e tangata, fefine, mo e fānau kotoa pē. Na'e fili 'e he'etau Tamai Hēvaní ke hoko ko e mahu'inga taha 'i he ngaahi me'a kotoa na'á Ne ngāue ki ai, 'a 'Ene ngāue ki he lelei 'a hotau laumālie ta'engatá—'a homou laumālié mo hoku laumālié.

Na'e pehē 'e Sisū, "'Oku kei ngāue ni 'a 'eku Tamai, pea 'oku ou ngāue foki" (Sione 5:17). Na'á Ne toe pehē, "'Oku totonu ke u fai 'a e ngaahi ngāue 'o ia na'á ne fekau aú" (Sione 9:4).

Ko e Ngāué ko ha Tāpuaki

'Oku 'i ai foki mo ha ngāue ke ta fakahoko. 'E 'ahí'ahí'i kitautolu 'e Sētane ke tau tui 'oku 'ikai mahu'inga 'etau ngāué, pe 'oku 'ikai pē fiema'u ke tau ngāue kitautolu ia. 'Okú ne fakatou hala ai. 'Oku fiema'u ke tau ngāue. 'Oku 'i ai hotau fatongia ke tokonaki ma'a 'etau ngaahi fiema'ú pea mo hotau fāmilí. Na'e hoko ma'u pē ko e founa 'a e 'Eikí, 'a e mo'ui fakafalala pē kiate kitá talu mei he taimi na'e mavahe atu ai 'a 'Ātama mo 'Ivi mei he Ngoue ko 'Ītení. Na'e folofola 'a e 'Eikí kia 'Ātama, "Te ke kai 'a e me'akai 'i he kakava 'o ho matá" (Sēnesi 3:19). Na'e ngaue 'a 'Ātama mo 'Ivi 'i he ngoué koe'uhí ke tokonaki ma'a 'ena ngaahi fie ma'ú pea mo e ngaahi fie ma'u 'a 'ena fānaú (vakai, Mōsese 5:1).

Ka 'oku 'ikai ko e taumu'a pē 'o e ngāué ke tokonaki ma'atautolu. Tau pehē ne foaki atu ha pa'anga lahi kiate kimoutolu 'i ha fa'ahinga 'uhinga, pea mou fai-ngamālie fakapa'anga ai. Neongo iá, 'oku 'ikai to'o ai meiate kimoutolu ia 'a e fekau ke ngāué. Na'e folofola 'a e 'Eikí ki 'Isileli 'o pehē, "Ko e 'aho 'e ono ke ke ngāue ai" ('Ekesōtosi 20:9). Na'e 'ikai te ne fakakau 'i he fekau ko iá ha fa'ahinga tu'utu'uni makehe kiate kinautolu kuo nau ma'u 'o hulu angé! Na'e pehē 'e 'Eletā Niila A. Mekisuele, "'E hoko ma'u pē 'a e ngāué ko ha me'a 'oku mahu'inga fakalaumālie, neongo he 'ikai hoko 'a e ngāué ia ko ha me'a mahu'inga faka'ekonōmika ki ha ni'ihí" ('I he Conference Report, 'Epeleli 1998, 50; pe *Ensign* 'o Mē 1998. 38).

'Oku 'ikai ko ha fakamala'ia 'a e ngāué ka ko ha tāpuaki, 'oku 'ikai ngata 'i he'etau tauhi e fekau 'a e 'Otuá 'i he'etau ngāué, ka 'oku tau lava ai 'o ma'u e 'alo'ofa fakamo'ui 'a e 'Otuá. Na'e folofola 'a e Fakamo'uí, "Kapau 'oku mou 'ofa kiate au, fai 'eku ngaahi fekaú" (Sione 14:15). Ko ia na'e fakamahino'i mai ai 'e Kalaisi, kapau 'oku tau 'ofa 'iate Ia pea tau fie nofo fakataha mo Ia, kuo pau ke tau tauhi 'Ene ngaahi fekaú, 'a ia 'oku kau ai 'a e fekau na'e 'uluaki tuku kia 'Ātama ke ngāué.

Na'e folofola mai 'a e 'Eikí ki he Kāingalotú 'i he kamata-'anga 'o hono Toe Fakafoki Mai 'o e Ongongoleléi, 'o pehē, "Ko 'eni, ko au ko e 'Eikí, 'oku 'ikai te u loko lelei'ia 'i he kakai 'oku nofo 'i Saioné, he 'oku 'i ai 'a e kau nofona 'iate kinautolu" (T&F 68:31). Na'e toe pehē foki ki mui ange 'i he senituli 20, 'e Palesiteni Hiipa J. Kalānite, ko ha palōfita 'a e 'Otuá, "Kuo pau ke toe fokotu'u 'a e ngāué ke hoko ko e tefito'i mo'oni pule ia 'i he mo'ui 'a e kāingalotu 'o hotau Siasí" ('i he Conference Report, Oct. 1936, 3).

Kuo mou fakakaukau nai ki ha me'a 'e hoko kapau he 'ikai ngāue 'a e kakai? 'E ngāue nai hotau ngaahi 'api akó? 'E lava nai 'o fakalele hotau pule'angá? 'E 'i ai nai ha ngaahi polokalama 'a 'etau ngaahi televisoné? Neongo 'oku tau fa'a pehē ko ha me'a lelei ke tau ma'u 'a e pa'anga kotoa pē te tau fiema'ú pea 'ikai ke tau toe ngāue, ka 'oku ou fie fakahā atu kiate kimoutolu 'oku 'ikai ko e hala ia ki he fiefia mo'oni. 'Oku kau 'i he kakai loto-mamahi taha kuó u fe'iloaki mo iá, 'a e kakai ko ia kuo 'i ai ha fa'ahinga 'uhinga ne fuoloa ai ha'anau ta'engāue.

Ko e ngāué ko ha fatongia fakafāmilí ia. 'Oku ou 'ilo 'oku 'i ai homou ni'ihí 'oku mama'o mei 'api. 'Oku ou fie fakamanatu atu 'oku mou lavemonū he taimí ni he ngāue 'a homou fāmilí. Kuo ngāue mālohi ho'omou mātu'á ke tokoni ki ho'omou lelei fakaesinó, fakalaumālié, mo fakaelotó. 'Oku 'ikai te nau 'amanaki 'e 'i ai ha taha kehe te ne to'o 'a e fatongia ko iá meiate kinautolu. Ka 'oku nau 'amanaki foki *te mou* fua ha kongá 'o e fatongia ko iá.

'I he'eku 'alu ki he tānaki tu'unga faka'osi hoku fohá mei he 'Apiako Pisinisi 'o Hāvātí, na'e fehu'i ai 'e he puleakó 'a ia ko ha mēmipa 'o e Siasí ko Tiini Kalake, ki he fānau ako teu 'osí kuo tui honau pulupulú mo tangutu 'i he 'otu mu'á, ke nau sio ki mui ki honau ngaahi fāmilí. Na'e longo sí'i 'a Tiini Kalake 'i he tafoki 'a e fānau akó, peá ne pehē ange, "Kapau na'e 'ikai e tokoni mo e 'ofa 'a homou fāmilí, he 'ikai te mou a'usia 'a e lāngilangi 'o e 'aho ní. Ko ia 'oku totonu ke pehē foki mo kimoutolu. Kuo mou ma'u ha me'a lahi. 'Oku 'i ai leva ha 'amanaki—pea 'oku fiema'u—ke mou fai 'a e pou pou mo e 'ofa tatau ki ho'omou fānaú mo homou ngaahi fāmilí. 'Oku 'ikai 'uhinga ia ('o hangē ko e lea 'oku ngāue'aki he 'aho ní), ke mou hokohoko atu pē he "'eva mo homou ngaahi kaume'á." Ko ia 'oku 'amanaki ho'omou mātu'á te mou feau ho'omou ngaahi fiema'ú pea mo'ui fakalala pē kiate kimoutolu 'i ho'omou faka'au 'o motu'á.

'Oku tau fe'inasi'aki kotoa pē 'i he ngāué. Manatu'i 'oku mahu'inga ke mou kamata 'oku kei iiki ho'omou fānaú, 'o ako'i kinautolu ke nau fua honau fatongia 'i he ngāue

'a e fāmilí. Ko kimoutolu ko ia ne mou tupu hake 'i ha 'api na'e ako'i ai ke mou ngāué, te mou lava 'o fakamo'oni he 'ahó ni ki hono mahu'ingá. 'Io, ko e mo'oni na'e pehē mai 'e 'Eletā Samuelasoni kiate au 'i he Tu'apulelulu kuo 'osí, 'okú ne houngá'ia na'e ako'i ia 'e he'ene tamaí ke ngāue pea na'e ako'i foki 'e he'ene ongo mātu'a 'i he fonó 'a hono malí ke ngāue.

Ko ia 'oku totonu ke fai 'e he kāingalotú honau tūkuingatá ke tokonaki e ngaahi tefito'i fiema'u 'o e mo'uí—'a e me'a-kai, vala, mo e nofo'anga ki honau fāmilí.

'Oku mahino kiate kitautolu, 'oku ai ha ngaahi feitu'u 'e ní'ihi he māmaní, 'oku nau fepaki mo ha ngaahi faingata'a 'i he'enu feinga ke tokonaki ma'a honau fāmilí. 'Oku kau he ngaahi faingata'a ko iá ha ngaahi mahaki faingata'a, mole 'a e malí, fakalahi atu 'aki ha mātu'a toulekeleka, pe tokoni ki he ako 'a e fānaú, mo e ngaahi alā me'a peheé. 'Oku 'afio'i 'e he'etau Tamai Hēvaní 'a e ngaahi fāmilí 'i he ngaahi tu'unga peheé. 'Oku ou tui te Ne foaki atu ha ivi kiate kimoutolu ke hoko atu ho'omou mo'uí. Te ne tāpuaki'i ma'u pē kitautolu kapau te tau kole kiate ia 'i he tui.

Ko e Ngāué Ko ha Tokoni

'Oku ako 'a e ngaahi 'ulungāanga mo e ngaahi taukei fakangāue lelei, he taimi 'oku ola lelei ai ha ngaahi ngāué. 'Oku ou fie fakatāta'a'i atu ia. Na'e pau ke tatau 'a e fanga pulú 'i he faama na'á ku tupu hake aí, ki mu'a 'i he hopo 'a e la'áa 'i he 'aho kotoa pē. Na'e tatau ai pē pe ko e 'aho Sāpate pe Kilisimasi pe 'aho mālōlō. Pea tatau ai pē pe na'e momoko. Na'e tatau ai pē pe na'e puke ha taha 'i he mofí. Na'e tatau ai pē pe na'e ulo 'a e la'áa pe lahi 'a e sinoú. Na'e pau pē ke tatau 'a e fanga pulú 'i he pongipongi mo e efiāfi kotoa pē.

Ki mu'a ke 'alu hoku ngaahi tokouá ki he taú, na'a nau fai ha kongá lahi 'o hono tatau 'o e fanga pulú. Ka 'i he 1943, 'i hoku ta'u 10, na'á ku 'alu ai ki he fale tauhi'anga 'o e fanga manú, 'a ia na'e 'i ai ha fanga pulu 'e 10 ki he 12 na'a nau tatali ke fakahū mai kinautolu ki he fale tatau pulú. Na'e fa'a pehē ange le'o lahi 'eku fa'éé mo 'eku tamaí ki he fanga pulú, "Mālō ho'omou lelei ki he pongipongi ni. Ko e me'a fakafiefia ke vakai atu kiate kimoutolu!" Ka 'oku ou fie talaatu, na'e 'ikai ke u ma'u ha ongo pehē ki he fanga pulú 'i he'eku kei sí'i.

'I he 'osi hono tatau e pulu kotoa pē, na'á ku hua'i leva 'a e hu'akaú ki ha kapa kālani 10. Na'e pāuni nai 'e 80 e mafa 'o e kapa taki taha 'i he'ene fonú. Na'e faingata'a'ia hoku ngaahi uoua kei sí'i 'i he'eku fetuku atu kinautolu ki he halá ki hono fetuku faka'aho 'e he loli hu'akaú.

Na'e fa'a tokoni mai 'eku tamaí ki hono tatau 'o e fanga pulú, pea tokoni mai mo e fine'eiki 'i he taimi 'e ní'ihi. 'Oku ou manatu'i na'e tatau 'e he'eku ongo mātu'a 'a e fanga pulú 'o a'u ki hona ta'u 80 tupu lahi. Ka na'e 'ikai tatau 'e he'eku tamaí 'a e fanga pulú, koe'uhí ko e pau ke ne tatau iá, ka koe'uhí na'e fiema'u ke tatau kinautolu. 'Oku 'i ai hano faikehekehe. Na'e 'ikai ke ne lau kinautolu ko ha fanga pulu pē—na'á ne ui 'a kinautolu ko Big Blackie, Bossie, Sala mo Petisí. Ko hono lotó ke nau fiemālie. Na'á ne pehē ma'u pē 'oku ma'u ha hu'akau lelei mei he fanga pulu ko ia 'oku fiemālie. Neongo hono ngali faingata'a e tatau 'o e fanga pulú, ka na'e 'ikai pehē 'e he'eku tamaí ko ha me'a ia na'e fakamālohi'i ke ne fai; ka ko ha faingamālie ia kiate ia. Na'e 'ikai ko ha ngāue e tatau 'o e fanga pulú, ka ko ha tokoni ia ke fai.

Na'e hanga 'e he fakakaukau ko iá 'o tokoni'i au 'i he'eku tupu haké. Na'e tokoni'i ai au ke u 'ilo'i 'oku faka'eieiki e ngāue angatonu kotoa pē. Na'á ku 'ilo'i 'i he 'osi ha ngaahi uike sí'i pē, 'oku hoko 'eku fai e ngaahi ngāue tu'u ma'u ko iá, ko ha me'a ke u ma'u ai ha lotu falala pea fakaivia ai au. Na'á ku pōlepole 'i he'eku ngāué. Na'á ku 'ilo'i he 'ikai lava ha taha 'o ngaohi au ke u ongo'i mā'ulalo 'i he ngāue na'á ku faí. Pea hangē ko e lea 'a 'Elenoa Losevilá, "'E 'ikai lava 'e ha taha 'o ngaohi koe ke ke ongo'i mā'ulalo, 'o kapau he 'ikai te ke lotu ki ai'" ("Points to Ponder," *Reader's Digest*, Fēpueli1963, 261). 'Okú ke pule'i ho'o ngaahi fakakaukau kae tautautefito ki ho'o fakakaukau ki he ngāué. 'E tokoni'i lahi koe 'e he lotu-falalá mo e ongo'i kuo fakaivia kitá—'i he loki akó, 'i he koló, pe 'i he ngāué.

'Oku totonu ke 'oua te tau pehē ko ha fakamālohi 'etau ngāue faka'ahó, ka tau lau ia ko hatau faingamālie. Ko e me'a ia na'e ako'i mai 'e he'eku tamaí 'i he'eku ngāue ki he fanga pulú. Na'e mahu'inga 'a e ngaahi akonaki ko iá kiate au 'i he'eku mo'uí kotoa, pea 'oku ou kei 'alu pē ki he fāmá 'i he taimi 'oku ou faingamālie aí.

Fakakaukau ki ai. Kapau na'e lava 'e he'eku tamaí ke 'ilo'i ha taumu'a 'i he fanga pulú, te tau lava foki mo kitautolu ke ma'u ha taumu'a 'i he'etau ngāué.

Ako ke 'Ofa 'i he Ngāué

Ko e taha e ngaahi founa lelei taha 'oku ou 'ilo 'e lava ke te fiefia ai he mo'uí, ko 'ete manako he ngāué. 'Oku hoko hoku uai fi ko Vilá, ko ha sīpinga haohaoa. Na'e kamata ngāue ki hono mehikitanga mahamahaki ko Petá 'i hono ta'u 10, 'o ne fufulu 'a e 'ū peletí mo fakama'a hono falé. Talu mei ai mo 'ene ngāue. Na'e kehekehe 'a e fa'ahinga ngāue na'á ne faí 'i he ngaahi taimi kehekehe 'o 'ene mo'uí. Na'á ne tu'u-ki-mu'a he akó, pea faiako 'i he kalasi 1 'i

ha ngaahi ta'u si'i, peá ne tauhi 'ema fānau 'e toko fitú, ngāue 'i he PTA, kau ki he poate ako fakakoló, ngāue fakafaipekaú, fai ha ngaahi malanga 'e lau teau he Siasí, kau ki ha ngaahi poate fakakolo lahi, pea mo ngāue tokoni foki .

'Oku lau 'e he māmaní ha ní'ihí 'o 'ene ngāue ko e ngāue anga maheni pē, hangē ko e tauhi ha fāmili toko lahi. Na'e kau he'ene ngāue ha ako faka'atamai 'o kau ki ha ngaahi kalasi ma'u mata'itohí, ka ko ha kongā lahi ko 'ene ngāue fakalaumālie pē 'i hono ako'i 'o e ongoongo-leleí. Pea neongo pe ko e hā e ngāue na'á ne faí, na'á ne fai ia 'aki hono lotó kotoa. Na'á ne ma'u ha fiefia lahi 'i he'ene ngāue. Na'á ne talamai kiate au he 'ahó ni pē, 'okú ne faka'amu ke hangē mai ko hono mehikitanga ko Petá, he na'e hoko hono ta'u 90, peá ne pehē ai 'okú ne faka'amu he 'ikai fu'u motu'a ke ngāue. Ko e kakai fiefia taha kuó u maheni mo iá, 'a e kakai ko ia 'oku nau fiefia he'enu ngāue— neongo pe ko e hā 'a e ngāue ko iá.

Mahalo 'oku mou manatu ki he talanoa ki he faikehe-kehe lahi 'oku hoko he'etau mo'uí, 'i he anga 'o 'etau fakakaukau atu ki he ngāue.

Na'e fou atu ha tangata fononga 'i ha keli'anga maka, 'o ne sio ai ki ha kau tangata 'e toko tolu 'oku nau ngāue. Na'á ne fehu'i kiate kinautolu taki taha pe ko e hā 'a e me'a 'oku nau faí. Na'e hā mei he'enu talí, 'a e kehe-kehe 'enu fakakaukau atu ki he ngāue tatau pē.

Na'e pehē 'e he tangata 'uluakí, "Ko 'eku tā maka."

Na'e pehē ange 'e he tangata hono uá, "Ko 'eku ngāue'i ha kongā koula 'e tolu 'i he 'aho."

Na'e malimali 'a e tangata hono tolú mo pehē, "'Oku ou tokoni ki hono langa 'o ha fale 'o e 'Otuá.

Manatu ki he lea motu'a ko ia 'oku pehē, "'Oku makatu'unga mei ho'o fakakaukau, 'a e mā'olunga 'o e tu'unga te ke a'usíá."

'Oku totonu ke tau lava 'o ma'u ha taumu'a lelei 'i ha ngāue pē 'oku tau fai. Te tau lava 'o tauhi ki he 'Otuá 'i ha fa'ahinga ngāue totonu pē 'oku tau fai. Na'e pehē 'e he palōfita Nífaí ko e Tu'i ko Penisimaní, "'O ka mou ka 'i he tauhi 'o homou kāinga, 'oku mou 'i he tauhi pē 'o homou 'Otuá" (Mōsaia 2:17). 'Oku tau kei tokoni pē ki he fānau 'a e 'Otuá, neongo ko 'etau ngāue ko ha tokonaki pē ki he ngaahi fiema'u 'a hotau fāmili.

'Oku 'ikai hōifua e 'Eikí kiate kinautolu 'oku fakapikopiko pe nofonoá. Na'á Ne pehē, "'E 'ikai ma'u ha tufakanga 'i he Siasí 'e he tokotaha 'oku nofonoa, tuku kehe pē 'o kapau te ne fakatomala 'o liliu 'ene ngaahi angafai"

(T&F 75:29). Na'á Ne toe fekau foki 'o pehē, "'Oua na'á ke nofonoa; ko'euhí he 'e 'ikai ke kai 'e he tokotaha 'oku nofonoá 'a e mā pe tui 'a e ngaahi kofu 'o e tangata 'oku ngāue" (T&F 42:42).

Talu mei he kamata'anga 'o e Siasí, mo hono akonekina 'a e Kāingalotú 'e he kau palōfitá, ke 'oua te nau mo'ui fakafalala ki ha taha ka nau tauhi pē 'a kinautolu pea faka'ehi'ehi mei he nofonoá. He 'ikai tuku 'e he Kāingalotu mo'oní ke 'oatu e kaveinga honau tauhi ke fai 'e ha taha kehe. 'Oku totonu ke mou fakapapau heni he efiafi ni 'e hoku ngaahi kaume'a kei talavou, ke mou mo'ui fakafalala pē kiate kimoutolu 'i he me'a te mou lavá, 'i he tu'unga 'oku mou 'i ai 'i ho'omou mo'uí.

'Oku ai ha toko lahi 'o kimoutolu kau finemuí, 'oku mou hoko pe te mou hoko ko ha fa'ē, pea te mou monū'ia ke mou nofo 'i 'api 'o tauhi ho'omou fānaú. Mahalo 'e 'i ai ha ní'ihí 'o kimoutolu ngaahi tuofāfine he 'ikai ke mou hoko ko ha fa'ē, pea kapau te mou hoko ko ha ngaahi fa'ē, he 'ikai lava ke mou nofo taimi kakato 'i 'api. Ko ia, neongo pe ko e hā ha tu'unga te mou 'i aí, 'oku ou tapou kiate kimoutolu ke mou muimui ki he akonaki 'a hotau palōfitá, ke mou feinga ke mou a'usia 'a e ako faka'atamai taupotu taha te mou lavá. 'Oku mahu'inga 'a e akó. Te mou ma'u 'i ho'omou akó ha ongo'i nonga, kapau 'oku mou nofo 'i 'api 'o tauhi 'a e fānaú. Pea kapau te mou ngāue 'i he kahá'ú, 'e lava ai 'e ho'omou akó 'o 'omi kiate kimoutolu ha ngāue 'oku mahu'inga mo fakatupulekina angé.

Kuo pau foki ke angatonu pea taau 'a e ngaahi taumu'a 'o 'etau ngāue. 'Oku 'ikai fiefia 'etau Tamai Hēvaní 'i ha'atau ma'u ha tupu mei ha ngaahi ngāue 'oku kovi pe fai fakapikopiko. Na'e peheni hono fakalea ia 'e Palesiteni Sipenisā W. Kimipoló: "'Oku ou ongo'i mo'oni, ko [kinautolu] ko ia 'oku nau tali ha vāhenga ka 'oku 'ikai ke nau foaki ha taimi [fe'unga], ivi, mateaki'i, mo ha ngāue fe'unga ki aí, 'oku nau tali ai ha pa'anga 'oku 'uli" ('i he Conference Report, 'Okatopa 1953, 52). 'Ikai ko ha ngaahi lea mamafa ia? Na'á ne toe pehē foki 'oku 'uli mo e pa'anga ko ia 'oku ma'u 'i ha ngaahi ngāue kākā pe fakapikopiko hangē ko e kaiha'á, pele pa'angá, 'a ia 'oku kau ai 'a e lulu monū'ia, ma'u ha pa'anga he founa ngāue kākā; fakatau ta'e fakalao atu 'o e faito'o konatapu; pe fakamālohí'i e masivá, mo e alā me'a peheé.

Na'e hanga 'e Palesiteni Kimipolo 'o fakafaikehekehe'i 'a e ngāue 'oku faka'eieikí mo e ngāue 'oku kovi, 'o ne pehē:

"Ko e pa'anga ma'á, 'a e pa'anga ko ia 'oku ma'u ko ha totongi 'o ha 'aho ngāue kakato 'oku fai 'i he angatonú.

Ko e totongi ia 'oku fe'unga ki ha ngāue ne fai fakamātoato. Ko e tupu ia 'oku ma'u mei hano fakatau atu 'o ha koloa pe fai 'o ha ngāue. Ko e pa'anga ia 'oku ma'u mei ha fengāue'aki 'oku kaunga lelei ki he taha kotoa pē 'oku kau ki aí.

"Ko e pa'anga 'ulí 'a e [pa'anga] ko ia 'oku ma'u 'i he kaiha'á, . . . va'inga kumi monū'ia, . . . ngaahi ngāue ta'e totonú . . . ngaahi totongi fakafufuú mo hono ngāue'aki 'o e kakaí ke ma'u ai ha tupu ta'etotonu" ('i he Conference Report, Oct. 1953, 52).

'Oku lahi ha kakai he 'ahó ni 'oku nau fakatauele'i e ní'ihí kehé, 'aki hano faka'ali'ali anga e founga faingofua ke ma'u 'aki ha pa'angá, 'o nau fokotu'u ange ha ngaahi hala tu'usi ki he ma'u koloa vavé mo e mo'ui fiemālié. 'Oku tau fanongo ma'u pē 'o fekau'aki mo kinautolu. Ko e ngaahi founga ia ke fakatauele'i pē 'a e fakakaukaú, pea kuo toutou lea 'a e kau palōfitá ke 'oua na'a tau tō ki he 'ahí'ahi 'o e "pa'anga ma'ungofuá." Kuo pau ke 'oua na'a mole 'iate kinautolu 'etau faka'uto'uta lelei, ka tau fua tautau 'a e koví mo e lelei, pea tau pikima'u ki he ngaahi 'uhinga mahu'inga ange 'o e mo'ui.

'Oku 'i ai ha toko lahi 'i he māmani 'o e ngāue faka'ahó ni, 'oku nau ongongata'a fakalaumālie tu'unga 'i he'enu fakakaukau fakakakanó. Faka'ehi'ehi meiate kinautolu. Ko ha me'a fakamamahi ia hano fokotu'u kinautolu 'e he'etau ngāué ke tau fetu'utaki mo ha kakai te nau faka'auha hotau tu'unga fakalaumālié. "He ko e hā hono 'aonga ki ha tangata, 'o kapau 'e ma'u 'e ia 'a māmani kotoa pē, kae mole hono laumālie o'oná?" (Ma'ake 8:36). Kuo 'osi fakahā mai 'e he 'Eikí "'oku 'ikai ma'u 'e he tangata fakakakanó 'a e ngaahi me'a 'o e Laumālie 'o e 'Otuá: he ko e vale ia kiate ia: pea 'oku 'ikai te ne fa'a 'ilo ia, he 'oku 'ilo fakalaumālie pē ia" (1 Kolinitō 2:14).

'Oku fakanatula pē foki ke tau feinga ke potupotu-tatau e ngāué, mālōló, mo e fakamālōló 'o e sinó. He 'ikai mahu'inga e mālōló mo hono fakamālōló 'o e sinó, kapau he 'ikai ke 'i ai ha ngāue. 'Oku 'i ai ha lea motu'a 'oku pehē, "Ko e ngāue faingata'a tahá, 'a e ta'e fai ha me'á." 'Oku 'ikai ke ngata 'i he'ene fakafiemālie mo mahu'inga ke te mālōló, ka kuo fekau'i foki kinautolu ke tau mālōló 'i he 'aho Sāpaté (vakai, 'Ekesōtosi 20:10). 'Oku tala'ofa mai 'e he 'Eikí kiate kinautolu 'oku nau tauhi 'a e 'aho Sāpaté, "te [nau] ma'u 'a e mahu 'o e māmani" (T&F 59:16).

Mahalo 'oku 'ilo'i 'e ha ní'ihí 'o kimoutolu, na'á ku nofo mo Sisitā Sōlenisoni 'i 'Ēsia 'i ha ngaahi ta'u sí'i. Lolotonga 'ema 'i aí, na'á ma fanongo ai 'i ha palōvepi motu'a 'oku pehē, "Fili ha ngāue 'okú ke 'ofa aí, pea he 'ikai ke ke ngāue koe 'i ha 'aho ho'o mo'ui." Ko hono mo'oní, na'á ku

pehē ko ha faka'anaua pē ia. 'Oku 'ikai ke u loto ke hangē 'oku ou fakatupu loto mamahí. Ka ko hono mo'oní, 'oku 'ikai fakanatula ke fakamānako ma'u pē 'a e ngāué. 'Oku ou tui 'e fe'unga ange 'a e fale'i na'e fai 'e Palesitēni Tōmasi S. Monisoni. Na'á ne pehē, "Fili 'a e tokotaha 'okú ke 'ofa aí, pea 'ofa 'i he tokotaha na'á ke filí" ('i he Conference Report, 'Okatopa 1988, pe *Ensign*, Nōvema 1988, 71). Ko 'ene lea 'eni fekau'aki mo e nofo malí, ka te u pehē 'oku mahu'inga foki 'a e fale'i ko 'eni ki he ngāue kuo mou filí. Fili 'a e ngāue 'oku mou 'ofa aí, pea 'ofa 'i he ngāue kuo mou filí.

Ko e me'a 'oku ou 'uhinga ki aí, 'oku toko lahi ha kakai 'oku nau pehē ma'u pē, 'oku totonu ke lahi ange e me'a 'oku nau ma'u mei he'enu ngāué, pe lelei ange 'enu ngāué, pe sí'i ange hono fai 'o e ngāue tatau he 'aho kotoa pē! Pea ko e taimi ko ia 'oku faingata'a ai e mo'ui—he kuo pau pē ke hoko ia—'oku nau pehē leva, na'e 'ikai a'usia 'e he'enu ngāué 'a e me'a na'a nau 'amanaki ki aí. Pea nau kamata leva ke pehē 'oku ma'ui'ui ange 'a e musíe 'i he tafa'aki 'e taha 'o e 'aá. Te nau kamata pehē leva, "Kapau pe ā na'á ku ako fakafaito'o kae 'ikai ako lao, na'á ku mei hoko ko ha toketā tu'u-ki-mu'a." Pe te nau pehē, "Pehe ange mai na'á ku ma'u 'ene ngāue mahu'ingá. Kapau na'á ku hoko ko ha pule 'o hangē ko iá, te u ngāue mālōhi mo fai lelei ki he kakaí, pea u lavame'a."

Ko e kakai ko ia 'oku 'ikai te nau iku'i 'a e 'ahí'ahi ko 'ení, 'oku fa'a faingata'a ke nau a'u ki he lelei tahá 'i ha *fa'ahinga* ngāue. 'Oku nau manako 'i ha fa'ahinga ngāue, pea kamata ke nau tokanga ki he "ngaahi me'a iiki mo faingofuá," pea iku 'o nau fakafisi mei he ngāué, 'o tulia honau manakó neongo pe 'e iku ki fē. 'Oku nau hiki mei he ngāue ki he ngāue, pea 'ikai nofo fuoloa 'i ha ngāue ke nau a'u ki he tu'unga lelei tahá. (Kapau 'oku ongo'i loto lavea ha taha 'i he'eku leá, 'oku ou fakaafe'i atu koe ke ke fakatomala.)

Ko e hili pē ho'o fili ho'o ngāué, 'ofa ai! 'Oku 'ikai ha ngāue ia 'e haohaoa. 'Oku 'i ai hano faingata'a 'o e ngāue kotoa pē, mo hono ngaahi 'aho ngāue fakafiú. 'Oku hangē pē ko e nofo malí, te mou toki lavame'a mo a'usia 'a e lelei tahá 'i ho'omou ngāué, 'o kapau te mou ngāue *faivelenga* mo *kikivoi* ai 'i ha ngaahi ta'u lahi.

Tuku mu'a ke u 'oatu ha fakatātā. Na'e fakahā mai 'e he tangata tā-valivali mo tā-tongitongi 'iloa ko Maikolo 'Aniselou' 'a e 'ilo ko 'ení 'o kau ki he'ene ngāué. Na'á ne pehē, "Kapau 'e 'ilo 'e he kakaí 'a e ngāue lahi na'e pau ke u fakahoko ke u mataotao ai he'eku ngāué, he 'ikai 'aupito ngali faka'ofa'ofa fēfē ia." Mahalo kuo sio tonu hamou ní'ihí he faka'ofa'ofa 'o e ngāue 'a Maikolo 'Aniselou'. Ka ko e toko fiha nai 'o kinautolu kuo tau kí'i tu'u hifo 'o

fakakaukau ki he ngāue lahi mo faingata'a 'o hono tongitongi 'o e 'īmisi 'o Tēvita mei ha konga maka māpele! Ke tongitongi ha maka fute 14 'o Tēvita! Pea 'oku 'ikai foki ko Tēvita 'a e 'uluaki tā-tongitongi 'a Maikolo 'Aniselou. 'Oku 'ikai toe vieveiu na'á ne faingata'a'ia hono tā ha ngaahi 'īmisi 'e lau teau pe lau afe ki mu'a pea ne toki tongitongi 'a e 'īmisi faka'ofu'ofa ko iá. 'Ikai ne mei fakamamahi nai ha pehē 'e Maikolo 'Aniselou 'i he ngaahi 'uluaki ta'u 'o 'ene ngāue faingata'a ki hono tongitongi 'o e maka māpelé, 'oku fu'u faingata'a pea fakahela mo fakapipiko 'a e ngāué, pea 'e sai ange ha'ane hoko ko ha tangata fa'u tohi? Ko hono mo'oni, kapau na'á ne fai e liliu ko iá, mahalo te ne 'ilo'i 'oku fakahela mo fakapipiko foki mo e fa'u tohi.

Te mou lavame'a lahi ange kapau te mou fakakukafi 'i ho'omou ngāué neongo hono faingata'a e ngāué mo e ngaahi me'a iiki mo faingofua faka'ahó. Mou tokanga taha ki he ngāue 'oku mou lolotonga faí, pea faka'ehi'ehi mei he fakatauele 'o e kumi ki ha ngāue lelei angé. Ko hono mo'oni, te u lava 'o pehē atu, 'oku 'ikai mahu'inga pe ko e hā ha ngāue 'oku mou filí. 'Oku ou palōmesi atu, kapau te mou vilitaki ai, pea mou tūlifua ki he haohaoá 'i he ngāue kuo mou filí, te mou fiefia 'i he lavame'a lahi te mou fakahokó, pea *te mou iku 'o 'ofa 'i ho'omou ngāué* 'o laka hake 'i he me'a na'a mou 'amanaki ki aí.

Ko Ha Ngaahi Fale'i

'Oku ou fie lau atu ha ngaahi fale'i kehe kiate kimoutolu.

'Uluakí, feinga mālohi ke mou fengāue'aki lelei mo e kakai kehé. 'Oua te mou hoko ko ha konga 'o e palopalemá, ka mou hoko ko e founa hono fakalelei'í. 'Io, hoko ko ha maama, kae 'ikai ko ha fakamaau. Kuo 'ilo'i mei ha ngaahi fakatotolo ne fai, 'oku 'ikai fa'a mole e ngāue 'a e kakai koe'uhí ko e 'ikai te nau ma'u ha 'ilo fakatekinikale pe ngaahi taukei pe poto fakangāué. 'I he taimi lahi, ko e faingata'a ko e 'ikai te nau lava 'o fengāue'aki lelei mo e ní'hi kehé. 'Oku ou 'ilo'i he 'ikai te mou lava 'o fakafiemālie'i e loto 'o e kakai 'i he taimi kotoa pē, ka te mou lava 'o fakafiemālie'i 'a e loto 'o ha toko lahi 'o e kakai 'i he taimi lahi—kae tautautefito ki he taimi 'oku kau ai homou pulé he kakai ko iá.

Uá, manatu'i 'oku 'ikai ke fa'a fakalalakaka 'a e kakai 'i he taimi 'oku nau fakamaau'i ai pē kinautolú. 'Oku ou fie fakahā atu, kuo lahi ange ha'aku fakalalakaka 'i he'eku mo'uí mo 'eku pisinisi tu'unga 'i he fakaangá kae 'ikai ko 'enau viki'i aú. Mou ako ke fua ho'omou ngāué, 'aki e me'afua 'a e ní'hi kehé. Kapau 'e pehē atu 'e homou pulé 'oku mou 'itangofua, pea ke fakakaukau fakamaatoato ki

ai. Kapau 'e pehē atu 'e homou malí oku mou 'itangofua, pea toe talaatu 'e homou kaungāme'á 'okú ke 'itangofua, mahalo 'oku mou 'itangofua pē. Kapau te mou fanongo ki ha ngaahi fakaanga pehē, mou fanongo ki mu'a pea mou toki faka'ikai'i ia. Vakavakai'i ia. Fakakaukau'i ia. 'Oku mou pehē 'oku fe'unga nai ke fai ha ngaahi liliu? Ako ke mou feohi lelei mo e kakai kehé, neongo hono lahi 'o e ngaahi fakaangá. Te ke lava 'o feohi lelei mo kinautolu, kapau 'okú ke loto 'aki.

Tolú, hoko ko ha taha fakatu'amelie. 'Oua te ke tali 'a e ngaahi fakakaukau 'oku fakatupu holomuí, tautautefito ki he taimi 'oku fai hangatonu atu ai kiate koe fakafu'ituituí. 'Oua te ke tali ha ngaahi fakamatala fakalotosi'i fekau'aki mo ho'o Tamai Hēvaní. Fakakaukau'i e ma'u'anga 'o e fakamatala ko iá—ko e ha'u ia meia Sētane. 'Oua te ke tali ha ngaahi fakamatala fakalotosi'i fekau'aki mo e kau taki 'o e Siasí ni, pe ko e Siasí 'i he'ene hoko ko ha kautahá. 'Oku fie ma'u e ngāué ke teke'i 'aki 'a e ngaahi pōpoaki 'a Sētané, pea 'omi 'e he ngāue ko iá 'a e fiefia.

Ko ha ki'i fale'i 'eni ki he ní'hi toki 'osi mai mei he ngāue fakafaipekaú: 'Oua te mou lí'aki e ngaahi tefito'i mo'oni pe ngaahi 'ulungāanga, pe ngaahi me'a mahu'inga na'a mou ako 'i he mala'e 'o e ngāue fakafaipekaú. Mou teuteu lelei. 'Oku 'ikai 'amanaki atu e Kau Takí ia ke mou tui sote hina mo hēkesi mo suti lanu fakapo'upo'uli 'i ho'omou foki mai ko 'eni ki he akó, ka 'oku totonu ke mou tauhi e tu'unga teuteu lelei mo maau ko ia na'a mou ako 'i he mala'e 'o e ngāue fakafaipekaú. Teuteu 'o taau mo ha taha lavame'a! Ko e taimi 'oku hanga ai 'e homou tō'onga fakafu'ituituí 'o fakafōtunga mai 'a e ma'a, anga-faka'e'i'eiki, mo e ngaahi tefito'i mo'oni 'o e ongoongolelei na'a mou ako 'i ho'omou hoko ko ha faipekaú, te nau tokoní'i lelei ai koe 'i he ngāue'angá!

Fakamā'opo'opó

'E lava 'o fakanounou'i 'eku pōpoaki ki he efiāfi ní 'i ha kupu'i lea 'e ua. Ko e 'uluakí, ko ha lea 'a Palesiteni Tēvita O. Makei. Na'á ne pehē, "'Ofa ke tau 'ilo'i ko e faingamālie ke ngāué ko ha me'a'ofa ia, ko e mālohi ke ngāué ko ha tāpuaki, pea ko e 'ofa he ngāué ko e lavame'a ia" (*Pathways to Happiness*, 1957, 381).

Ko hono uá, ko e lea ia mei hotau palōfita mo'uí, 'a Palesiteni Kōtoni B. Hingikelí. Na'á ne pehē: "Ko e lahi taha 'o e ngāue he māmani 'oku 'ikai fakahoko ia 'e he kau mataotaó. 'Oku fakahoko ia 'e he lāuvale 'o e fonuá 'oku potupotutatau 'enau mo'uí pea kuo nau ako ke ngāue 'i ha founa makehe 'aupito" ("Our Fading Civility," lea 'i he tōnaki tu'unga 'a e 'Univēsitī Pilikihami 'Iongi 'i

he fa'ahita'u matalá, 'Aho 15 'o 'Epeleli, 1996, 15). Si'oku ngaahi tokoua mo e tuofāfine, kuo 'osi mahino pē 'e 'i ai ha ngaahi me'a fakatupu loto-mamahi mo fakalotofo'i 'i he fonongá.

'Oku fakafiemālie'i kitautolu 'e 'Oasoni F. Uitenī 'aki 'eni:

'Oku 'ikai ta'e'aonga ha mamahi te tau ongo'i, pe ha 'ahi'ahi te tau a'usia. 'Oku tokoni ia ki hotau ako'i, ki hono fakatupulekina e ngaahi 'ulungāanga fisifisimu'a hangē ko e fa'a kātaki, tuí, lototo'á mo e loto fakatōkilaló. Ko e ngaahi faingata'a kotoa 'oku tau kātekiná, tau-tautefito kapau te tau fāifeinga ke kātaki'i ia, 'okú ne fakatupulekina ai e 'ulungāangá, fakahaohaoa'i hotau lotó mo hotau laumālie, pea tau loto'ofa ai mo manava-'ofa, pea taau ke ui ai kitautolu ko e fānau 'a e 'Otuá . . . pea 'oku fakafou atu 'i he mamahi mo e faingata'a'ia, ongosia mo e faingata'a'ia, 'a 'etau akó pea tu'unga ai 'etau 'i heni ke a'usia iá mo ofi ai ke tau tatau mo 'etau Tamai mo e Fa'e 'i hēvaní (Spencer W. Kimball, *Faith Precedes the Miracle* [1972], 98)

'I he'eku hoko ko ha tamaio'eiki loto-fakatōkilalo 'a e 'Eiki, 'oku ou palōmesi atu mo tāpuaki'i kimoutolu, 'i ho'omou feinga ko ia ke tauhi e ngaahi tu'unga mo'ui kuo fokotu'u 'e he 'Eiki 'i he folofolá mo 'Ene kau palōfitá, 'i ho'omou akó, lotú, pea 'i ho'omou totongi vahe-hongofulú mo e ngaahi foaki mei ho'omou ngāué, te mou lavame'a ange ai 'i ho'omou mo'uí kotoa pea pehē ki ho'omou ngāue faka'ahó. Te mou hoko ai ko ha kau ngāue lelei ange. Te mou hoko ako ko ha tokotaha lava-me'a. 'E lelei ange ai ho'omou ngāué. 'E hoko ia koe'uhí 'e nofo'ia kimoutolu 'e he Laumālie 'o e 'Eiki 'o ne tokoni'i mo fakamālohia kimoutolu.

'Oku ou 'omi ha pōpoaki 'ofa makehe mei hotau palōfita 'ofeina ko Palesiteni Hingikelií. Na'e me'a 'a Palesiteni Hingikeli ki he kāingalotu 'o e siteiki 'oku nofo aí, 'o ne pehē, "'Oku 'ikai kovi 'a e ngaahi me'a 'oku hokó, 'o hangē ko 'etau fakakaukaú he taimi 'e ní'ihí. . . . 'Oku ou fakatu'amelie lahi atu ki he kaha'u 'o e Siasí ni. 'Oku ou fakatu'amelie lahi atu ki he to'u tupu 'o e Siasí ko 'ení. 'Oku 'ikai fiema'u ke tau manavahē. 'Oku 'ikai ha me'a ke tau manavahē ki ai, kapau 'oku tau mo'ui'aki 'a e ongo-ongoleleí, pea fai 'etau ngaahi filí 'o fakatatau mo e maama 'o e ongoongoleleí. Pea kapau te tau tū'ulutui 'o lotu ki he 'Eiki ke Ne fai mai ha fakamaama mo foaki mai ha 'ilo mo ha fakahinohino pea mo ha loto-to'a, ta 'oku 'ikai fiema'u ia ke tau manavahē."

Ko ia, 'i he pōnī 'e hoku ngaahi kaungāme'a 'ofeina, 'oku ou fie fai atu 'eku fakamo'oni. 'Oku ou tui ki he Siasí ni. 'Oku ou tui ki he ngaahi me'a kuó Ne folofola'aki. 'Oku ou tui ki He'ene folofola ki he kau Nifai 'o pehē, "Na'a ku ngaohi 'a e langí mo e māmaní pea mo e ngaahi me'a kotoa pē 'oku 'i aí. Na'a ku nofo mo e Tamai talu mei he kamata'angá" (3 Nifai 9:15). 'Oku ou 'ilo'i ko e 'Alo Ia 'o 'Elohimi, 'a ia ko e Tamai na'a Ne fakatupu 'a 'Ātama mo 'Ivī. 'Oku ou 'ilo'i 'e hoku ngaahi kaume'a kei talavou na'e 'alo'i mai Ia 'e Mele 'i Pētelihema 'i Siutea, ke Ne hoko ko e 'Aló. 'Oku ou 'ilo'i 'oku mo'oni 'a e fakamatala 'a Mātiu 'o kau ki Hono 'alo'i 'i he ngaahi 'aho 'o Hēlota ko e Tu'i. Na'e folofola mai 'a Sisū Kalaisi 'o pehē, "Ko au ko e maama 'o māmaní; ko ia 'oku muimui 'iate aú, 'e 'ikai 'alu ia 'i he po'ulí, ka 'e 'iate ia 'a e maama 'o e mo-'uí" (Sione 8:12). 'Oku ou tui kia Sisū Kalaisi 'i He'ene folofola, "Kapau 'e fai 'e ha tangata ki he'eku leá, 'e 'ikai 'aupito mamata ia ki he maté" (Sione 8:51). 'Oku ou 'ilo'i na'a Ne hā mo 'Ene Tamai ki he Palōfita kei talavou ko Siosefa Sāmitá.

'Oku ou 'ilo'i 'e tokoni'i kitautolu 'e Sisū Kalaisi 'i he'etau ngāué, 'o kapau te tau tokoni kiate Ia 'i He'ene ngāué. "He 'e tohi 'a e ngaahi hingoa 'o e kau mā'oni'oni 'i he tohi 'o e mo'uí, pea te u tuku kiate kinautolu ha tofi'a 'i hoku nima to'omata'ú. Pea ko 'eni, 'e hoku kāinga, ko e hā ha'amou fakaanga ki he me'a ni? 'Oku ou pehē kiate kimoutolu, 'oku tatau ai pē pe te mou fakaanga'i ia pe 'ikai, he kuo pau ke fakamo'oni 'a e folofola 'a e 'Otuá" ('Alamā 5:58). 'Oku ou 'ilo'i pea 'oku ou fakamo'oni'i, 'oku tau ma'u ha palōfita mo'ui, 'a ia ko Kōtoni B. Hingikeli, pea te ne lava 'o tokoni'i kitautolu 'i he'etau ngāué, 'o kapau te tau tokanga ki he'ene fale'í.

'E hoku ngaahi kaume'a kei talavou, ko kimoutolu e 'amanaki'anga 'o e Siasí ni. Ko kimoutolu e 'amanaki'anga 'o e ngaahi kolo 'oku mou nofo aí. Te mou hoko 'i he kaha'ú ko ha kau takimu'a 'o e Siasí ni, ngaahi koló, pea mo e māmaní. 'Oku ou fakamo'oni atu 'i he loto fakatōkilalo, kapau te mou ngāue ma'a 'etau Tamai Hēvaní mo Hono 'Alo ko Sisū Kalaisi, te Ne tāpuekina mo tauhi kimoutolu 'i he toenga homou ngaahi 'ahó. Pea 'oku ou fai atu 'a e fakamo'oni ko 'ení 'i Hono huafa toputapú, 'io, 'a hotau 'Eiki, Huhu'i, mo hotau Fakamo'uí, 'a ia ko e Tokotaha Mā'oni'oni 'o 'Isilelí ko Sisū Kalaisi, 'ēmeni.